

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมโดยพื้นฐานและเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท สภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้งกันดาร ดิน น้ำ ป่า ถูกทำลาย ผู้คนใช้ทรัพยากรไม่เห็นคุณค่า ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เกิดปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนทั่วทุกท้องถิ่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเห็นความเดือดร้อนของประชาชนจึงได้มีพระบรมราชวินิจฉัยในปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม และมีประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยพระราชทานแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

แนวทางในการพัฒนาประการแรก คือ การพัฒนาต้องเอาคนเป็นตัวตั้ง และยึดหลักผลประโยชน์ของประชาชน การมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน ให้ยึดหลักประชาชนทุกคนต้องได้รับประโยชน์จากโครงการ และคนส่วนใหญ่ต้องเสียสละดูแลช่วยเหลือคนส่วนน้อย ยึดหลักคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน ถ้าไร คือ การให้และการเสียสละอันมีผลเป็นกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน และต้องให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่ขั้นตอนการทำประชาพิจารณ์ ก่อนเริ่มโครงการเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนตัดสินใจเลือกหาทางออกของตนเอง แล้วจึงให้ผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการร่วมกันต่อไป ประการที่สอง ยึดหลักภูมิสังคม ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค และท้องถิ่น โดยการพัฒนาจะต้องมีกระบวนการศึกษา และวางแผนที่สอดคล้องกับภูมิ หรือลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ คือ สภาพธรรมชาติแวดล้อมรอบๆตัวคน และต้องอยู่บนพื้นฐานเดิมของสังคม หรือภูมิประเทศทางสังคมวิทยา ที่คำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และศาสนา ประเพณี เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆ ทรงให้ความสำคัญต่อการใช้หลักวิชาในการศึกษา ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และพัฒนาคน โดยสร้างความรู้ความเข้าใจของคนในพื้นที่ต่อหลักการ และประโยชน์ของการพัฒนา รวมทั้งข้าราชการก็ยึดหลัก เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา คือ ต้องมี

ความรู้ความเข้าใจในสภาพภูมิสังคมของคนในพื้นที่นั้นๆ ว่ามีปัญหาเช่นไรและมีความต้องการอะไร ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การวางแผนและการดำเนินงาน สามารถแก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่มากที่สุด ประการที่สาม การพัฒนาต้องเริ่มต้นจากการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน โดยรู้จักประมาณตน และดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ทำตามลำดับขั้น สร้างพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชาชนและครอบครัวให้พอมือ พอกิน พอใช้ โดยใช้วิธีการที่ประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งและเป็นอิสระแล้ว จึงค่อยพัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือพึ่งพากัน และร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ จึงพัฒนาเครือข่ายเชื่อมสู่สังคมภายนอกเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป ดังที่ทรงใช้คำว่าระเบิดจากข้างใน (ศรีนิตย์ บุญทอง. 2548 : 6)

การยึดหลักภูมิสังคม ทำให้การดำเนินงานพัฒนาเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมเป็นการพัฒนาที่บูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกัน ภายใต้กระบวนการทำงานที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน เพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ชนบทและชุมชนท้องถิ่นนั้น นอกจากนี้การพัฒนาอาชีพและการเกษตร ยังต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการให้ประชาชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน ทั้งนี้เพราะเป็นฐานการทำมาหากินและการดำรงวิถีชีวิตที่สำคัญที่สุดของประชาชนในชนบท ซึ่งได้เสื่อมโทรมลงมากจากการใช้ประโยชน์ของภาคเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้รับการจัดการแก้ไขฟื้นฟูได้เท่าทันสถานการณ์ จึงได้มีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งในเรื่องการจัดการน้ำ การปลูกป่าและการอนุรักษ์ดิน เนื่องด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งสามด้านนี้คือห่วงโซ่ของทุกชีวิต แนวทางดำเนินการจึงต้องมีการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องและไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม (ศรีนิตย์ บุญทอง. 2548 : 6)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนชนบทไทยให้สามารถพึ่งพาตนเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และหลุดพ้นจากความยากจน ดังเช่น ในพื้นที่ของชุมชนบนเทือกเขาภูแลนคา หรือ ภูโค้ง ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นเทือกเขาทอดยาวไปเขตแดนจังหวัดเพชรบูรณ์ ยอดเขามีลักษณะเป็นที่ราบภูเขา ครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง มีทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำชี ที่มีลำน้ำหลายสายมารวมกัน เช่น ลำน้ำพรม ลำปะทาว อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 600 เมตร ในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลมีการสัมปทานป่าบนเทือกเขาภูแลนคา ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ลดลง ต้นไม้ใหญ่ถูกโค่นลงเป็นจำนวนมาก

เกิดเป็นที่ราบหลังเขา ผู้คนจากพื้นล่างอพยพขึ้นมาจับจองที่ทำกินบนหลังเขาภูแลนคาที่ยัง
ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน เหมาะแก่การเพาะปลูก การอพยพทำให้เกิดการขยายตัวของ
จำนวนประชากร จนเกิดเป็นชุมชนหลังเขาภูโค้งขึ้นมา (บัญชา แก้วส่อง และคณะ. 2535 : 65)

บ้านท่ามะไฟหวาน เป็นอีกหนึ่งในหลายๆชุมชนที่อยู่บนหลังเขาภูโค้งเป็นชุมชนที่
เกิดขึ้นใหม่พร้อมกับการสัมปทานป่า พื้นที่บ้านท่ามะไฟหวานตั้งอยู่บนที่ราบภูเขา มีความ
ลาดชัน มีทรัพยากรป่าไม้ และลำน้ำปะทิวเป็นหัวใจหลักในการดำรงชีวิตของผู้คนบนหลังเขา
บ้านท่ามะไฟหวานเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แยกออกเป็น 2 หมู่ คือบ้านท่ามะไฟหวานหมู่ที่ 1
มีจำนวนประชากรประมาณ 1,498 คน มี 274 หลังคาเรือน และบ้านท่ามะไฟพัฒนา หมู่ที่ 11
มีจำนวนประชากร ประมาณ 694 คน มี 124 หลังคาเรือน อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ
การทำเกษตร มีการปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย การปลูกพืชสวน เช่น
ยางพารา ลิ้นจี่ เงาะ ลำไย มะไฟหวาน เป็นรายได้หลัก มีการทำนา และเลี้ยงสัตว์ เพื่อบริโภค
ภายในครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะไฟหวาน. 2550 : 12)

ระยะแรกของการสร้างชุมชน ปี พ.ศ. 2507 - 2516 ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินตาม
ธรรมชาติ สลับกับการปลูกพืชไร่ จำพวกฟักทอง เต๋อย และปลูกข้าวไร่สำหรับบริโภคภายใน
ครัวเรือน และแบ่งปันญาติพี่น้องตลอดทั้งปี พื้นดินในการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ การ
เพาะปลูกได้ผลผลิตเป็นจำนวนที่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี จากความอุดมสมบูรณ์ของ
พื้นที่ทำให้ภูโค้งได้รับการกล่าวขานถึงความอุดมสมบูรณ์ มีการย้ายถิ่นของประชากรจากพื้นที่
ต่างๆขึ้นมาหาพื้นที่ทำกินที่มีความสมบูรณ์ โดยประชากรที่อพยพมาสามารถจำแนกออกเป็น
กลุ่มตามพื้นที่ได้ดังนี้ กลุ่มคนพื้นที่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น
ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา กลุ่มคนที่อพยพมา
จากพื้นที่ในแถบภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสระบุรี นครสวรรค์ นครปฐม ลพบุรี และอยุธยา กลุ่ม
คนที่อพยพมาจากพื้นที่ในแถบภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดลำพูน เพชรบูรณ์ พิษณุโลก
กลุ่มคนที่อพยพมาจากพื้นที่ในแถบภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดชุมพร และสุราษฎร์ธานี (บัวกนก
วชิรปรีดา. 2544 : 54)

การเพิ่มขึ้นของประชากรได้ทำให้ชุมชนหลังเขาขยายตัวอย่างรวดเร็ว พื้นที่ป่าบน
ภูโค้งที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ทั้งจากการตัดโค่นของนายทุน และการที่
ชาวบ้านเข้าไปจับจองสร้างที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินเพื่อขยายฐานการเพาะปลูกพืชไร่ มีการ
ปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลัง ในพื้นที่หลังเขา เป็นผลมาจากการส่งเสริมจากหน่วยงานของ
ภาครัฐ ที่มีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชไร่เพื่อการนำเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

และการส่งออกของประเทศ การปลูกเศรษฐกิจในระยะแรกให้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก และมีราคาสูง ในปี พ.ศ. 2526 – 2530 ได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอ้อยโรงงานโดยทางโรงงานน้ำตาลมิตรผลภูเขียว อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ออกทุนให้กับเกษตรกร ทั้งด้านเงินทุนให้กู้ยืม พันธุ์อ้อย ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เป็นต้น (ธรรมยาตรา. 2549 : 2)

ภายหลังจากมีการตัดถนนลาดยางเข้าสู่พื้นที่หลังเขา ความเจริญในด้านต่างๆ ได้เข้ามาในชุมชน ไฟฟ้า ระบบประปา ยานพาหนะ เครื่องมืออำนวยความสะดวกชนิดต่างๆ ได้รับความสนใจจากผู้คนในชุมชน จากวิธีการพึ่งพาตนเองแบบเดิมได้เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายสร้างรายได้ นำมาตอบสนองความต้องการทางวัตถุ การเข้ามาของปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้เริ่มเข้าสู่ชุมชนตามความเจริญในการคมนาคม และการขนส่ง ความรู้วิชาการในการเกษตรแผนใหม่ เทคโนโลยี เครื่องจักรใหม่ๆ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตทางการเกษตรของชุมชนแทบทุกหลังคาเรือน พื้นที่การเกษตรมีการขยายออกไปเป็นบริเวณกว้าง ทำให้พื้นที่ป่าโคยรอบในบริเวณภูโค้งถูกทำลายจนเหลือแต่เพียงพื้นที่ทางการเกษตร มีการใช้เครื่องจักรเพื่อช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิต การใช้สารเคมีในปริมาณที่มากขึ้นทุกปี และส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินหมดไป ในฤดูฝนน้ำไหลบ่าเกิดการกัดเซาะของหน้าดิน ตะกอนมาทับถมกันอยู่ในลำน้ำ แม่น้ำลำปะทาวต้นเงิน น้ำไม่เพียงพอใช้ในฤดูแล้ง อาหารที่หาได้จากลำน้ำ และป่าลดลง มีการใช้สารเคมีในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อสุขภาพของชาวบ้าน เกิดการสะสมของสารพิษในเลือด เป็นอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพชาวบ้าน พร้อมทั้งการประสบกับปัญหาผลผลิตทางการเกษตรลดลงและไม่ได้คุณภาพ ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ราคาดินค้าเกษตรมีลดลง และในปัจจุบันปัญหาเศรษฐกิจได้ส่งผลให้สินค้ามีราคาสูงปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยา เครื่องจักร น้ำมัน ค่าจ้างแรงงาน มีราคาเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านต้องแบกรับค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เกิดการกู้ยืมและพึ่งพาภายนอก ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

หลังจากป่าไม้ และแม่น้ำถูกทำลายและรุกรานจากชาวบ้าน ทำให้ส่งผลกระทบต่อผู้คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆบนภูแลนคา หลวงพ่อคำเขียน สุวรรณโณ พระนักพัฒนา เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต ได้ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อเนื่องไปถึงอนาคต กับธรรมชาติบนเทือกเขาภูแลนคา จึงมีดำริให้จัดขบวนเดินธรรมยาตราเพื่อลุ่มน้ำลำปะทาวขึ้นในปี พ.ศ. 2543 เป็นการรวมตัวของผู้คนที่มิจิตสำนึกสาธารณะ และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีมาร่วมกันเดินรณรงค์กระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้คนที่อยู่บนภูโค้ง และบริเวณโคยรอบของลุ่มน้ำลำปะทาว มีการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้คน

ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และรูปแบบการเกษตรให้มีความเป็นอยู่เรียบง่าย พอเพียงสามารถพึ่งตนเองได้ พร้อมทั้งสร้างความรักต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไป โดยมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวนำในการแก้ไขปัญหา และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับชาวบ้าน โครงการธรรมยาตราได้ดำเนินกิจกรรมมาจนถึงปีที่ 8 ได้ทำให้ผู้คนบนภูแลนคา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชนเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหา ทำให้มีจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นในทุกปี ซึ่งชาวบ้านในชุมชนท่ามะไฟหวานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ทำให้เริ่มตระหนักถึงปัญหา และเกิดการตั้งคำถามถึงภาระค่าใช้จ่ายในการเกษตรที่เพิ่มมากขึ้น การดำเนินชีวิตในปัจจุบันที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ กลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมขบวนธรรมยาตรากลุ่มเล็กๆ ได้ปรึกษากันถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และต้องการหาทางออกร่วมกัน จึงได้ชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านที่มีปัญหา และมีแนวคิดเดียวกันมารวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการแก้ปัญหา ร่วมกัน โดยมีจุดเน้นในเรื่องของการแก้ปัญหาต้นทุนทางการเกษตร และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม (สุนันทา โรจน์เรืองโร. 2551 : สัมภาษณ์)

หลังจากการทำกิจกรรมร่วมกับ โครงการธรรมยาตรา จึงเกิดการรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มฟื้นฟูภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชน เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 29 คน มาจากชาวบ้านท่ามะไฟหวานทั้ง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านท่ามะไฟหวาน หมู่ที่ 1 และ บ้านท่ามะไฟพัฒนา หมู่ที่ 11 ร่วมกันในการหาแนวทางการพึ่งตนเองทางการเกษตร โดยได้นำวิธีการจากโครงการธรรมยาตราในเรื่องของการพึ่งตนเอง และการถือฤกษ์แบ่งปันกัน นำความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ได้นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อลดการพึ่งพาทภายนอก แนวคิดและกิจกรรมของกลุ่มได้รับความสนใจจากชาวบ้านในชุมชน ที่ต้องการแก้ปัญหาด้านทุนการผลิตทางการเกษตรที่สูงขึ้น และต้องการลดการพึ่งพาทภายนอก แต่เนื่องจากประสบการณ์ของคนในชุมชนเคยมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นในชุมชน และประสบความสำเร็จล้มเหลวมา โดยตลอด เพราะกลุ่มที่ตั้งขึ้นในชุมชนเป็นการจัดตั้งขึ้นมาตามนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ มีการส่งเสริมให้ทำกิจกรรมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ โดยในระยะแรกชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี แต่เมื่อเวลาผ่านไปชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจน้อยลง เพราะกิจกรรมไม่มีความต่อเนื่อง และไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อีกทั้งขาดการติดตามประเมินผลของหน่วยงานผู้ริเริ่มโครงการ และกิจกรรมไม่ได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้จริง

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยและพัฒนา ในศูนย์ประสานงานการวิจัยพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จึงต้องการที่จะศึกษาวิจัยและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนท่ามะไฟหวาน โดยอาศัยพลังกลุ่มในการขับเคลื่อนการพัฒนา เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนท่ามะไฟหวานตระหนักถึงปัญหา และเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

คำถามการวิจัย

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวานมีแนวทางเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการเกษตรของชุมชน ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาและค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรของชุมชน
3. เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บนเทือกเขาภูแลนคา ในเขตพื้นที่ตำบลท่ามะไฟหวาน คือ บ้านท่ามะไฟหวาน หมู่ที่ 1 และบ้านท่ามะไฟพัฒนา หมู่ที่ 11 โดยรวมเรียกว่า ชุมชนท่ามะไฟหวาน

2. ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งออกเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก และกลุ่มเป้าหมายรอง

คือ ชาวบ้านในชุมชนท่ามะไฟหวาน จากจำนวน 398 ครัวเรือน แบ่งเป็น

2.1 กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ชาวบ้านในชุมชนท่ามะไฟหวาน จำนวน 368 ครัวเรือน

2.2 กลุ่มเป้าหมายรอง คือ สมาชิกกลุ่มฟื้นฟูภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชน

ท่ามะไฟหวาน จำนวน 29 คน โดยเป็นทีมวิจัยหลัก 8 คน ทีมวิจัยรอง 22 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในเรื่องกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน ผู้วิจัยมีเป้าหมายในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาทางการเกษตร และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และหาแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองทางการเกษตรและเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2551 ถึง 31 มิถุนายน 2552 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2551 : 3)

ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

การศึกษาวิจัย โครงการ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองทางการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ภายใต้โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาปริญญาโท พื้นที่ภาคอีสาน โดยเงื่อนไขในการให้ทุน คือ

1. ระยะเวลาในการสนับสนุนโครงการวิจัย 12 เดือนนับตั้งแต่วันที่เริ่มทำสัญญา

2. ในการโฆษณาเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวกับผลงานของงานวิจัยตาม โครงการ ในสิ่งตีพิมพ์ใดหรือสื่อใด ในแต่ละครั้ง ผู้รับทุนต้องระบุข้อความว่า “ได้รับทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย” และ “ความเห็นในรายงานผลการวิจัยเป็นของผู้วิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป” และส่งสำเนาของสิ่งที่ได้ เผยแพร่นั้นแก่ผู้ให้ทุนด้วย

3. สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาใดๆที่เกิดจากโครงการวิจัยนี้เป็นสิทธิร่วมกันของผู้ให้ ทุน ผู้รับทุนกับคณบดีนักวิจัยเพื่อนำไปใช้ในกิจการที่เป็นสาธารณะประโยชน์ (สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2551 : 6)

นियามศัพท์เฉพาะ

1. การพึ่งตนเองด้านการเกษตร หมายถึง ชุมชนสามารถลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิต จากภายนอก หันมาพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากในท้องถิ่น มีวิสัยคิดในการพึ่งตนเอง มีการ แลกเปลี่ยนทรัพยากรภายในชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มและชุมชน และมีความพอเพียงในการบริโภคทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

2. ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้เพื่อการผลิตในระบบ การเกษตรของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช สารเคมีที่ใช้ใน การเกษตร แรงงาน และเงินทุน เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีการเกษตร หมายถึง การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในระบบ การเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนทางด้าน วิถีคิดของ เกษตรกร รูปแบบวิธีการทางการเกษตร และความรู้ภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการเกษตร ภายใต้ โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตร หมายถึง ชุมชนใช้ความรู้ ความสามารถ ประสพการณ์ที่มีอยู่ เพื่อแก้ปัญหาทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านกระบวนการ จัดการของชุมชน ระหว่าง คนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คนกับคน และ คนกับสิ่ง เหนือธรรมชาติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันในชุมชน

5. การปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ชุมชนสามารถนำความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ภายในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาทางการเกษตร โดยผ่านกระบวนการ

การเรียนรู้ร่วมกันทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน จนเกิดเป็นแนวทางการแก้ปัญหา และนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสม

6. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญา วิถีคิด วิถีการผลิตทางการเกษตรของท้องถิ่น และภายนอก เพื่อต่อยอดทักษะ ความรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในวิถีชุมชนดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักในการพึ่งตนเอง และนำมาใช้เป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาในการหา ทางเลือก แนวทาง วิธีการในการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ นำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. เป็นการสร้างพลังในการเรียนรู้ ของชุมชนในการแก้ปัญหการเกษตรด้วยกระบวนการเรียนรู้ และนำแนวทางของขบวนการธรรมยาตรามาใช้ในการแก้ปัญหาทำให้เกิดการเชื่อมต่อ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับชุมชน เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหของชุมชนท่ามะไฟหวาน ที่เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนได้ค้นพบจากกระบวนการวิจัย

3. การวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูล และแนวทางในการพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ (อบต.เกษตร,นักพัฒนา)และองค์กรพัฒนาเอกชน ในการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการทำงานพัฒนากับชุมชนต่อไป